

Adam Redzik

Profesor Ernest Till (1846-1926) : w stusześćdziesięciolecie urodzin i osiemdziesięciolecie śmierci

Palestra 51/3-4(579-580), 125-132

2006

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

SYLWETKI WYBITNYCH ADWOKATÓW

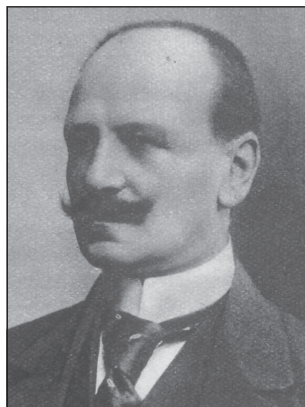
Adam Redzik

Profesor Ernest Till (1846–1926) – w stuście urodzin i osiemdziesięciolecie śmierci

W marcu minęło 80 lat od śmierci osiemdziesięcioletniego nestora polskich cywilistów, profesora Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie Ernesta Tilla. Postać tego wybitnego uczonego, adwokata, redaktora, organizatora życia prawniczego i kodyfikatora zapisała się złotymi literami w dziejach polskiej jurysprudenencji oraz adwokatury, z którą związał się na prawie trzydzieści lat.

Całe swe życie Mistrz Till związał ze Lwowem – miastem dziś ukraińskim, ale niegdyś przez niemal sześć wieków polskim; nazywanym z sentymentem przez Polaków „grodem kresowym”, które w drugiej połowie XIX w. było niekwestionowanym centrum nauki i kultury polskiej. Owo miasto, wraz z intensywnie rozwijającym się, spolonizowanym od lat siedemdziesiątych XIX w., choć noszącym do 1918 r. imię cesarza Franciszka I, uniwersytetem, było dla Profesora Tilla ośrodkiem życia i działalności.

Ernest Karol Antoni Franciszek Józef (pięciu imion) Till – bo tak się właściwie nazywał – urodził się 4 stycznia 1846 r. w Brzeżanach, jako jedyny syn Józefa i Marii Winkler von Seefels (1820–1878)¹. Ojciec – urzędnik państwowy – zmarł kilka lat po przyjściu na świat Ernesta. Matka przeniosła się wówczas do Lwowa, gdzie Ernest wstąpił do gimnazjum. W szkole zaangażował się w konspirację niepodle-

¹ K. Sójka-Zielińska, *Ernest Till (1846–1926)*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego” 1997, R. VI, z. 3, s. 396.

głośnością. Brał też czynny udział w działalności powstańczej 1863 r., chociaż nie zezwolono mu na walkę w oddziałach².

Po ukończeniu gimnazjum (1865) dziewiętnastoletni Till zapisał się na Wydział Prawa Uniwersytetu Lwowskiego. Wykłady odbywały się głównie w języku niemieckim, chociaż rozpoczęła się już stopniowa „degermanizacja”. Till angażował się w działalność Biblioteki Słuchaczy Prawa. Między innymi spisał i wydał skrypt z wykładów prawa cywilnego prowadzonych przez prof. Ferdynanda Źródłowskiego.

Dwa lata po ukończeniu studiów, w 1871 r., zdał na Uniwersytecie Jagiellońskim rygorozą doktorskie, uzyskując tytuł doktora praw³. Rok później opublikował pierwszą samodzielną pracę naukową pt. „O podmiocie praw i prawach bez podmiotu” („Prawnik” 1872). Rozprawa, choć napisana rzeczowo i jasnym językiem, szybko zdezaktualizowała się, gdyż poglądy o istnieniu praw „bezpodmiotowych” zaprezentowane w niej przez Tilla – podobne do poglądów Rudolfa von Iheringa – nie utrzymały się. Sam Till wycofał się z nich w kilka lat później, stwierdzając, że nie istnieją prawa bez podmiotu⁴.

Po ukończeniu studiów rozpoczął aplikację sądową, a następnie aplikację w Prokuraturii Skarbu, w której podjął też pracę. Celem młodego Tilla była jednak działalność naukowa. Dlatego też w 1872 r. wniósł podanie do Grona Profesorskiego Uniwersytetu Lwowskiego o udzielenie *veniam legendii* z austriackiego prawa prywatnego na podstawie wspomnianej już rozprawy „O podmiocie praw i prawach bez podmiotu”. Pracę uznano jednak za niewystarczającą, argumentując, że tematyka jej związana jest bardziej z filozofią prawa niż z prawem pozytywnym⁵. Mimo to w roku akademickim 1873/74 dr Till wykładał nauki prawne w Wyższej Szkole Rolniczej w Dublanach, a w latach 1873–1878 to samo w Szkole Lasowej.

Nieco wcześniej, bo już w 1870 r., a więc jeszcze przed uzyskaniem stopnia doktora, E. Till związał się z czasopismem „Prawnik” redagowanym przez adwokata Ignacego Szczęsnego Czemyrńskiego. W 1874 r. wszedł w skład redakcji i kierował nią przez następne dwa lata. W 1876 r., po naradzie w gronie przyjaciół, doszedł do wniosku, że „Prawnik” jest czasopismem zbyt małym i zaadresowanym do zbyt wąskiego grona odbiorców. Wówczas to wraz z Augustem Bálássem, Karolem Stromengerem i Władysławem Kosińskim utworzył tygodnik prawniczy ukierunkowany na szerokie grono odbiorców w całej Galicji – „Przegląd Sądowy i Administracyjny”⁶.

² Z Powstaniem Styczniowym wiąże się humorystyczny, z perspektywy czasu, epizod przypomniany w 1997 r. przez K. Sójkę-Zielińską (op. cit., s. 396–397). Pewnego razu Till wysłany został z „niezwykle ważnymi” dokumentami do obozu gen. Różyckiego. Po drodze, obfitującej w wiele niebezpieczeństw, poinformowano go, że dostarczone przez niego wiadomości można było przesłać zwykłym listem za 5 centów – zob. Śp. Ernest Till (nekrolog), „Przegląd Prawa i Administracji” 1926, R. LI, s. 92.

³ S. Starzyński (w:) L. Finkel, S. Starzyński, *Historia Uniwersytetu Lwowskiego*, Lwów 1894, t. 2, s. 222.

⁴ R. Longchamps de Berier, *Ernest Till jako cywilista*, Lwów 1926, s. 3–4.

⁵ K. Sójka-Zielińska, *Ernest Till...*, s. 397–398.

⁶ O „Przeglądzie Prawa i Administracji”, zob.: S. Milewski, *Lwowskie podglebie dla inicjatywy adwokata (1)*, „Palestra” 2004, Nr 9–10, s. 135–138; S. Milewski, *Adwokat Czemyrński i jego „Prawnik”*

Od 1886 r. wychodził on jako miesięcznik. W 1892 r. zmieniono nazwę czasopisma na „Przegląd Prawa i Administracji”⁷. Ernest Till redagował pismo od 1880 r. do śmierci, po czym redakcję objął jego syn dr Artur Till wspólnie z uczniem prof. Romanem Longchamps de Berier. Po śmierci zaś dr. Artura Tilla (1936) redaktorem został Roman Longchamps de Berier. Czasopismo ukazywało się do 1939 r. Od samego początku było jednym z najważniejszych periodyków naukowych o charakterze prawniczym w języku polskim. Podkreśla się często jego wzorowy układ treści i przejrzystość⁸. „Przegląd Prawa i Administracji” stanowi do dziś bardzo ważne źródło informacji o prawie i życiu środowisk prawniczych końca XIX i początku XX w.

W roku, w którym powołano do życia „Przegląd Sądowy i Administracyjny”, Ernest Till wniósł podanie do Grona Profesorów Wydziału Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego o dopuszczenie do habilitacji. Jako podstawę przedstawił pracę: „O znaczeniu posiadania przy nabyciu nieruchomości”. Na referenta głównego wyznaczono prof. Maksymiliana Zatorskiego, natomiast na koreferenta prof. Fryderyka Zolla (starszego). Tym razem opinie obydwu były bardzo pozytywne. Mocą uchwały Grona Profesorów Wydziału Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego z 14 marca 1877 r. Ernest Till został habilitowany z austriackiego prawa cywilnego⁹. W tym samym roku „prawo wykładania” przeniósł na Uniwersytet Lwowski.

Rok później, po zdaniu egzaminu adwokackiego, dr Ernest Till został wpisany na listę adwokatów Lwowskiej Izby Adwokackiej. Zakończył tym samym pracę w Prokuraturii Skarbu. Znaną i cenioną kancelarię adwokacką prowadził do 1905 r.

W 1884 r. zmarł prof. Andrzej Fangor wykładający na Uniwersytecie Lwowskim system prawa cywilnego. Na początku 1885 r. wykłady z prawa cywilnego powierzono doc. Ernestowi Tillowi jako zastępcy profesora na katedrze zwyczajnej prawa prywatnego austriackiego¹⁰. Grono Profesorów wnioskowało wówczas do Ministerstwa Wyznań i Oświaty w Wiedniu o powierzenie Tillowi nadzwyczajnej katedry prawa cywilnego, na co Ministerstwo nie zgodziło się, argumentując, że dr Ernest Till prowadzi kancelarię adwokacką oraz, iż jest radcą „Banku Krajowego Królestwa Galicji i Lodomerii wraz z Wielkim Księstwem Krakowskim”. W piśmie z 10 czerwca 1885 r. stwierdzono, że praca w adwokaturze i banku nie może pozostać bez ujmy dla profesury. „*Dlatego też kan-*

(2), „Palestra” 2004, Nr 11–12, s. 172–175; S. Milewski, *Od „Prawnika” do „Przeglądu”* (3), „Palestra” 2005, Nr 1–2, s. 160–163; S. Milewski, *Szyfrowe prace mecenasa Czernyńskiego* (4), „Palestra” 2005, Nr 3–4, s. 166–169; S. Milewski, *Z kręgu palestry* (1), „Palestra” 2005, Nr 7–8, s. 154–157; S. Milewski, *Metamorfozy „Przeglądu”* (2), „Palestra” 2005, Nr 9–10, s. 1010–104; S. Milewski, *W stronę nauki prawa* (3), „Palestra” 2005, Nr 11–12, s. 159–162; S. Milewski, *Własny, poważny styl* (4), „Palestra” 2006, Nr 1–2, s. 141–144.

⁷ R. Longchamps de Berier, *Ernest Till jako cywilista...*, s. 35.

⁸ Pierwsza część zawierała rozprawy naukowe oraz recenzje określane jako „zapiski literackie”, w części drugiej publikowano orzecznictwo sądów i trybunałów, natomiast część trzecia pełniła funkcję wydawnictwa urzędowego – publikowano tu rozporządzenia władz, wiadomości urzędowe i wpisy do rejestrów.

⁹ K. Sójka-Zielińska, *Ernest Till...*, s. 399–400.

¹⁰ S. Starzyński (w.): L. Finkel, S. Starzyński, *Historia Uniwersytetu Lwowskiego*, Lwów 1894, t. 2, s. 222.

dydat dr Till powinien zobowiązać się, że najpóźniej w ciągu 2 lat od nominacji na prof. zwyczajnego austriackiego prawa cywilnego na Uniwersytecie Lwowskim zrezygnuje z adwokatury. Jeśliby dr Till nie poddał się temu zobowiązaniu proszę Grono Profesorów o wyznaczenie nowego kandydata”¹¹ – napisano z Ministerstwa.

Till przez wiele lat nie decydował się jednak na złożenie adwokatury, co skutkowało tym, że jego kariera uniwersytecka rozwijała się bardzo powoli. W 1888 r. przyznano mu tytuł profesora tytularnego oraz możliwość prowadzenia wykładów zleconych z systemu prawa prywatnego austriackiego i seminarium z prawa cywilnego. Dnia 20 lutego 1895 r. mianowany został profesorem nadzwyczajnym prawa cywilnego. Od roku następnego prowadził konwersatorium, tzw. *collegium publice*, pt. „O zasadach kodeksu cywilnego niemieckiego”¹². Dnia 12 maja 1898 r. na wniosek prof. Leonarda Piętaka Wydział Prawa ponownie wysłał pismo do ministerstwa z prośbą o zamianowanie Tilla profesorem zwyczajnym¹³. Po ustąpieniu wykładającego prawo rodzinne kanonisty – prof. Edwarda Rittnera (w 1886 r.) oraz po przedwczesnej śmierci, wykładającego system prawa prywatnego po ukraińsku, prof. Aleksandra Ogonowskiego (w 1891 r.), prof. Ernest Till został jedynym wykładającym system prawa prywatnego austriackiego na Uniwersytecie Lwowskim. Minister jednak odpowiedział, że „posiadającego tytuł zwyczajnego profesora uniwersytetu, bezpłatnego profesora nadzwyczajnego prawa austriackiego cywilnego dra E. Tilla zwyczajnym płatnym profesorem tego przedmiotu w ULw.” można zamianować po rezygnacji przez niego z adwokatury, co Profesor ciągle odwlekał. Pismo nominacyjne na profesora zwyczajnego wysłano dopiero wtedy, gdy Till poinformował, że zrezygnuje z adwokatury. Nastąpiło to w 1905 r. Postanowieniem cesarskim z 21 stycznia 1905 r. Ernest Till został mianowany profesorem zwyczajnym prawa cywilnego na Uniwersytecie Lwowskim¹⁴. Niespełna dwa miesiące później, w marcu 1905 r. w Lwowskiej Izbie Adwokackiej złożył pismo o zrzeczeniu się adwokatury¹⁵. Od chwili nominacji mógł piastować godności akademickie. W roku 1906/07 pełnił obowiązki dziekana Wydziału Prawa, a w r. 1907/08 prodziekana¹⁶. Przez wiele lat był referentem spraw fundacyjnych.

Jednym z celów naukowych prof. Ernesta Tilla było wydanie pełnego systemu (podręcznika) prawa prywatnego austriackiego w języku polskim. Przedsięwzięcie było bardzo ambitne i wymagało ogromnej wiedzy i poświęcenia. Nikt przed nim niczego podobnego nie dokonał, a i wśród autorów niemieckich i austriackich nie było takiego, który opracowałby cały system prawa prywatnego. Uznawany za pomnik li-

¹¹ Zob. *Державний архів Львівської області* (Państwowe Archiwum Obwodu Lwowskiego, dalej: DALO), f. 26, op. 5, sp. 1874, k. 40–41.

¹² DALO, f. 26, op. 5, sp. 1874, k. 91.

¹³ Tamże, k. 101–106.

¹⁴ Tamże, k. 150–151.

¹⁵ Tamże, k. 158.

¹⁶ Zob. C.K. Uniwersytet im. Cesarza Franciszka I we Lwowie, Skład Uniwersytetu w roku akademickim 1907/1908, Lwów 1907.

teratury prawniczej i impuls dla późniejszych pisarzy *System des österreichischen Privatrechts* Josefa Ungera z 1856 r. obejmował tylko część ogólną prawa cywilnego¹⁷.

Pierwszy tom największego dzieła profesora Tilla – systemu prawa prywatnego austriackiego – ukazał się w 1884 r. i obejmował wykład nauk ogólnych¹⁸. Drugi, obejmujący prawo rzeczowe, a w szczególności naukę o prawie własności, opublikowany został cztery lata później¹⁹. W 1895 r. wydrukowany został tom trzeci obejmujący część ogólną prawa zobowiązań²⁰, a w 1897 r. tom czwarty z częścią szczegółową zobowiązań²¹. W latach 1901–1902 w dwóch częściach wydany został tom piąty obejmujący prawo rodzinne²², a w 1904 r. tom szósty poświęcony prawu spadkowemu²³. Uzupełnieniem systemu była praca z 1907 r. dotycząca austriackiego prawa konkursowego²⁴. Całość stanowi jeden z najpiękniejszych pomników polskiej literatury prawniczej, a poza tym jedyną pracę zakrojoną na tak wielką skalę i zrealizowaną do końca. Do dziś jest podstawową literaturą dla badaczy prawa cywilnego, i to nie tylko w Polsce, ale również w Austrii.

Profesor Till był płodnym autorem. Dużą ilość artykułów, recenzji, wspomnień i sprawozdań opublikował w „Przeglądzie Prawa i Administracji”²⁵. Brał też udział w ankietach przeprowadzanych przez rząd austriacki, a mających na celu reformę prawa prywatnego austriackiego²⁶. W uznaniu zasług na polu nauki prawa 23 listopada 1911 r. cesarz mianował go Radcą Dworu²⁷.

¹⁷ Por. E. Till, Józef Unger, *Wpływ jego na naukę prawa prywatnego*, Lwów 1913, s. 1–5.

¹⁸ E. Till, *Prawo Prywatne Austriackie*, t. I, *Nauki ogólne austriackiego prawa prywatnego*, wyd. 1, Lwów 1884; wyd. 2, Lwów 1892; wyd. 3, Lwów 1911.

¹⁹ E. Till, *Prawo Prywatne Austriackie*, t. II, *Wykład prawa rzeczowego austriackiego*, wyd. 1, z. 1–2, Lwów 1888, 1891; wyd. 2, Lwów 1892, wyd. 3, Lwów 1912.

²⁰ E. Till, *Prawo Prywatne Austriackie*, t. III, *Wykład nauki o stosunkach obowiązkowych*, *Część ogólna*, Lwów 1895.

²¹ E. Till, *Prawo Prywatne Austriackie*, t. IV, *Wykład nauki o stosunkach obowiązkowych*, *Część szczegółowa*, Lwów 1897.

²² E. Till, *Prawo Prywatne Austriackie*, t. V – *Wykład prawa rodzinnego*, cz. 1 – *Wykład austriackiego prawa małżeńskiego, osobowego i majątkowego*, Lwów 1901; cz. 2 – *O stosunkach prawnych między rodzicami i dziećmi, opieka i kuratela*, Lwów 1902.

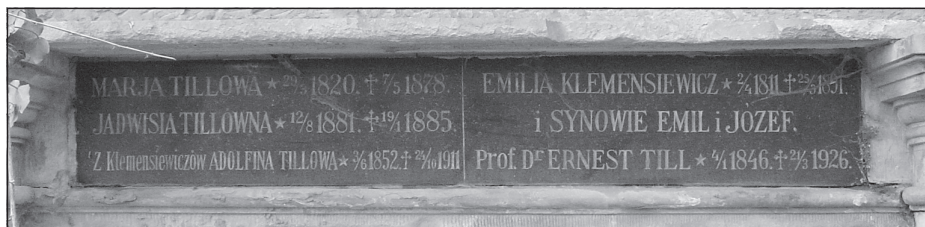
²³ E. Till, *Prawo Prywatne Austriackie*, t. VI – *Wykład prawa spadkowego*, Lwów 1904.

²⁴ E. Till, *Zasady materialnego prawa konkursowego austriackiego*, Lwów 1907.

²⁵ Pełny wykaz prac Ernesta Tilla zob. R. Longchamps de Berier, *Ernest Till jako cywilista*, Lwów 1926, s. 30–35, są to m.in.: *O znaczeniu posiadania przy nabyciu nieruchomości na mocy aktu prawnego i zasiedzenia. Studium z dziedziny prawa prywatnego austriackiego*, Lwów 1879; *Der Entwurf einer österreichischen Zivilgesetznovelle vom Jahre 1907, Vortrang ...*, Wien 1908; Nowela do Kodeksu cywilnego austriackiego, wprowadzona rozporządzeniem cesarskim dn. 12 października 1914. Wykłady, Kraków 1915; Druga i trzecia nowela do austriackiego kodeksu cywilnego. Z objaśnieniami na podstawie materiałów..., Lwów 1916; *Intromisyse polskie. Epizod z pierwszych czasów panowania austriackiego w Galicji*, Lwów 1916.

²⁶ Szerzej działalność Tilla omawia R. Longchamps de Berier – zob. *Ernest Till jako cywilista...*; oraz K. Sójka-Zielińska, *Ernest Till (1846–1926)*, s. 413–420, A. Mączyński (w:) *Fryderyk Zoll 1865–1948. Prawnik – uczonek – kodyfikator*, Kraków, PAU 1994, s. 64.

²⁷ DALO, f. 26, op. 5, sp. 1874, k. 175.

Grobowiec rodziny Tillów,
w którym spoczywa prof. Ernest Till,
na Cmentarzu Łyczakowskim

Profesor działał aktywnie w środowisku lwowskich prawników. Od 1912 r. był Prezesem Towarzystwa Prawniczego we Lwowie. Udzielał się również społecznie, a w latach 1886–1887 był członkiem Rady Miasta Lwowa. W 1897 r. Akademia Umiejętności w Krakowie przyznała mu godność członka korespondenta. Oprócz działalności naukowej i społecznej Ernest Till był też wielkim miłośnikiem muzyki i sztuki, a także działaczem sportowym. Angażował się w działalność Lwowskiego Towarzystwa Muzycznego, Towarzystwa Sztuk Pięknych oraz „Dyrekcji Zakładu dla Ciemnych” (Ociemniałych)²⁸. W wolnej Polsce, za wkład w rozwój nauki polskiej i działalność kodyfikacyjną, odznaczony został Krzyżem Komandorskim Orderu Odrodzenia Polski.

Po ukończeniu 70. roku życia, z dniem 30 września 1917 r. prof. Ernest Till został przeniesiony w stan spoczynku. W tym samym roku Minister Wyznań i Oświaty poinformował go, że cesarz nadał mu godność stanu szlacheckiego wraz z przy-

²⁸ P. Dąbkowski, *Sprawozdanie dziekańskie za rok akademicki 1925–1926*, Lwów 1926, s. 5; „Kurier Lwowski” z 26 stycznia 1926 r.

domkiem „von Kostryn” oraz herbem przedstawiającym dwa skrzyżowane berła rektorskie²⁹.

W 1918 r. Polska odzyskała niepodległość. Powstało szereg nowych instytucji, w tym także nowe uniwersytety w Warszawie, Wilnie, Lublinie i Poznaniu. Z Uniwersytetu Lwowskiego, któremu w 1919 r. nadano imię króla-założyciela – Jana Kazimierza, odeszło wielu profesorów – zarówno do nowych uniwersytetów, jak i do instytucji rządowych. Ernest Till, mimo iż miał już ponad siedemdziesiąt lat, podjął się w tej sytuacji dalszego prowadzenia wykładów w rodzimej uczelni.

W 1919 r. Sejm Ustawodawczy uchwalił ustawę o Komisji Kodyfikacyjnej RP, powierzając jej zadanie przygotowywania projektów ustaw ujednociających prawo w powstałym z ziem trzech zaborów Państwie Polskim³⁰. Profesorowi Tillowi powierzono godność wiceprezydenta Komisji. Pracował nad projektem kodeksu cywilnego. W 1921 r. przedstawił projekt dotyczący osób prawnych³¹, a w 1923 r. projekt części ogólnej prawa zobowiązań³². Projekt części szczegółowej, który przygotował wspólnie z uczniem – Romanem Longchamps de Berier, opublikowany został już po śmierci Profesora³³. Dzieło kodyfikacyjne Tilla kontynuował jego uczeń prof. Roman Longchamps de Berier – doprowadzając do przyjęcia projektu prawa zobowiązań, a następnie wejścia go w życie jako kodeksu zobowiązań z 1933 r. – regulacji niezwykle ważnej i bardzo dobrze przyjętej na forum międzynarodowym³⁴.

Pod koniec życia spotkało Profesora Tilla wiele miłych niespodzianek. W 1921 r. Wydział Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego, z okazji 50. rocznicy uzyskania doktoratu, odnowił mu dyplom doktorski. W tymże roku, na wniosek Rady Wydziału Prawa Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie, Minister Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego postanowieniem z dnia 17 marca 1921 r. mianował go profesorem honorowym prawa cywilnego na Wydziale Prawa UJK. Dzięki tej nominacji profesor aż do śmierci wykładał prawo cywilne i prowadził seminarium, kierując jednocześnie II Katedrą Prawa Cywilnego. Dnia 9 grudnia 1925 r. Rada Wydziału Prawa UJK podjęła jednogłośnie uchwałę o nadaniu Profesorowi, z okazji osiemdziesiątych urodzin, godności doktora *honoris causa*. Uroczystość odbyła

²⁹ DALO, f. 26, op. 5, sp. 1874, k. 185–190; Pismo z Ministerstwa Wyznań i Oświaty z 26 października 1917 r. informujące o przeniesieniu do stanu szlacheckiego.

³⁰ Szerzej zob. L. Górnicki, *Prawo cywilne w pracach Komisji Kodyfikacyjnej Rzeczypospolitej Polskiej w latach 1919–1939*, Wrocław 2000; S. Grodziski, *Komisja Kodyfikacyjna Rzeczypospolitej Polskiej*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 1981, t. XXXIII, z. 1, s. 47 i n.

³¹ E. Till, *Osoby prawne. Projekt rozdziału kodeksu cywilnego z uwagami*, Lwów 1921.

³² E. Till, *Polskie prawo zobowiązań. Część ogólna. Projekt ustawy z motywami*, Lwów 1923. W powstaniu projektu uczestniczyli członkowie Lwowskiego Koła Komisji Kodyfikacyjnej.

³³ E. Till, R. Longchamps de Berier, *Polskie prawo zobowiązań, Część szczegółowa. Projekt wstępny z motywami*, Lwów 1928.

³⁴ A. Redzik, *Roman Longchamps de Berier (1883–1941)*, KPP 2006, z. 1, s. 6–100.

się 15 stycznia 1926 r. i – jak wspominał prof. Przemysław Dąbkowski – była pełna wzruszeń³⁵.

Profesor Ernest Till zmarł we Lwowie 21 marca 1926 r., zaledwie dwa miesiące po uczczeniu go przez uniwersytet. Pochowany został w rodzinnym grobowcu na Cmentarzu Łyczakowskim. Swą ogromną bibliotekę przekazał testamentem Katedrze Prawa Cywilnego UJK z zastrzeżeniem, że gdyby Lwów przestał być miastem wyłącznie polskim, biblioteka winna przyspaść Uniwersytetowi Jagiellońskiemu³⁶.

W małżeństwie z Adolfiną Klemensiewicz (3.06.1852–24.10.1911) miał Ernest Till co najmniej sześcioro dzieci. Syn Artur (1874–1936) był znanym lwowskim adwokatem. Przejął on po ojcu kancelarię, a w 1926 r. także redakcję „Przeglądu Prawa i Administracji”³⁷. Drugi syn Stanisław (ur. w 1875 r.) był inżynierem budownictwa. Profesji trzeciego syna, noszącego imię Ernest (junior), urodzonego w 1888 r., nie udało się ustalić, podobnie jak imion co najmniej dwóch córek (jednej po mężu Zagórskiej). Wiadomo natomiast, że trzecia córka, Jadwiga (1881–1885), zmarła jako dziecko. Rodzina Tillów mieszkała we Lwowie przy ul. Pańskiej 4. Wiele czasu spędzała też w majątku rodzinnym w Uhercach, pow. Lesko, w dzisiejszym województwie podkarpackim.

Profesor Ernest Till był jednym z najwybitniejszych polskich cywilistów w historii, a jednocześnie jednym z najwybitniejszych cywilistów związanych z Uniwersyteciem Lwowskim, na którym wykładał przez niemal pięćdziesiąt lat (1877–1926). Bez precedensu pozostało także największe dzieło literackie jego życia – „Prawo Prywatne Austriackie (t. I–VI)”. W ciągu długiego żywota wychował ogromną liczbę prawników. Prowadzone przez niego seminarium cieszyło się dużą popularnością. Stworzył wokół siebie szkołę, którą możemy dziś nazwać „lwowską szkołą prawa cywilnego”. Stanowili ją między innymi: Roman Longchamps de Berier; Aleksander Doliński i Kazimierz Przybyłowski.

Jeden z przyjaciół Ernesta Tilla, wybitny krakowski cywilista Władysław Leopold Jaworski tak oto charakteryzował lwowskiego uczonego: *„Kto znał Tilla i miał sposobność patrzeć na sposób jego życia i pracy, musiał być zdumiony, jak ten człowiek na wszystko znajdował czas. Muzyka, sporty fizyczne, przez długie lata praca adwokacka, nie przerwana nigdy praca naukowa, obowiązki nauczycielskie i liczne funkcje obywatelskie, pełne oddania obowiązki głowy rodziny – wszystko umiał pogodzić, nigdy nic nie zaniedbał, żadnemu z zajęć swoich nie uczynił krzywdy kosztem drugiego, wszędzie osiągał rezultaty dodatnie, niejednokrotnie świetne. Tak bogato uposażona była to natura...”*³⁸.

³⁵ Zob. P. Dąbkowski, *Sprawozdanie dziekańskie za rok akademicki 1925–1926*, Lwów 1926, s. 4–10.

³⁶ K. Sójka-Zielińska, *Ernest Till...*, s. 426.

³⁷ Zob. Nekrolog Dr. Artura Tilla, PPIA 1936, R. LXI, s. 65–66.

³⁸ W. Jaworski, *Ernest Till*, „Czasopismo Prawnicze i Ekonomiczne”, R. XXIV, nr 1–12.